



Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Vitryssland 2015–2016

I. SAMMANFATTNING

Vitryssland fortsätter att uppvisa allvarliga brister vad gäller respekten för mänskliga rättigheter, bland annat inom föreningsfrihet, mötesfrihet, pressfrihet, yttrandefrihet, vallagstiftning och valgenomförande, rättsstatens principer, situationen för fängslade, fackliga rättigheter samt rättigheter för kvinnor och hbtq-personer. Vitryssland är det enda landet i Europa som tillämpar dödsstraff.

Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa OSSE:s valövervakningsmission kunde efter presidentvalet 2015 och parlamentsvalet 2016 notera några förbättringar i genomförande, men konstaterade att Vitryssland har en lång väg att gå innan landet kan anses leva upp till internationell demokratisk standard. Rättsväsendet kan inte betraktas som oberoende.

Vitryssland har gjort vissa framsteg genom att till exempel frige politiska fångar 2015 och uppvisa en i vissa sammanhang mer tillåtande attityd till registrerade civilsamhällesorganisationer. Att registrera sig som organisation är dock fortsatt mycket omständligt, och många organisationer får avslag på sina ansökningar. Att verka för, eller inom, en oregistrerad organisation kan ge fängelse, även om denna lag sällan tillämpas. Personer som organiserade eller deltog i demonstrationer utan tillstånd frihetsberövades inte som tidigare utan dömdes under 2016 i stället till höga böter.

Andelen fattiga, som fram till år 2000 omfattat nästan hälften av befolkningen, har minskat dramatiskt och uppgick år 2013 enligt FN till 5,5 procent av befolkningen. Det råder emellertid betydande skillnader i inkomstnivå och tillgång till samhällsservice mellan stad och landsbygd. Äldre, boende på landsbygden och de som är beroende av statligt socialt stöd är särskilt sårbara. Landet har låg mödra- och barnadödlighet. Vardagskorruptionen är låg. Den ekonomiska kris landet sedan två år går igenom kan komma att innebära utmaningar.

Även om det formellt och i många praktiska hänseenden råder jämställdhet mellan könen påverkas kvinnors situation av starkt patriarkala attityder i samhället. En väsentligt lägre andel kvinnor än män har lönearbete. Våld i hemmet är förhållandevis utbrett och någon särskild lag på området har ännu inte antagits. Samhällets syn på hbtq-personer är övervägande negativ och någon lag mot diskriminering på grund av sexuell läggning finns inte.

II. RÄTTSSSTATENS PRINCIPER

En princip för god samhällsstyrning

Enligt konstitutionen har Vitryssland ett självständigt rättssystem. I verkligheten är rättssäkerheten inte garanterad, i synnerhet i politiskt känsliga fall. Uppgifter förekommer om att domar i politiska fall beställs av den exekutiva makten. Presidenten har stark formell kontroll över tillsättning och befordran av domare och åklagare. Domstolarna kan således inte betraktas som självständiga från den exekutiva makten. Advokater måste enligt ett presidentdekret tillhöra advokatsamfundet, vilket kontrolleras hårt av justitieministeriet. Det har förekommit att advokater som till exempel företrätt oppositionella eller samarbetat med FN:s människorättsmekanismer har uteslutits. Vitryssland är inte medlem av Europarådet och därmed inte föremål för Europadomstolens avgöranden.

Den vitryska förvaltningen kännetecknas av bristande transparens och ansvarsutkrävande. Enskilda medborgare är ofta utlämnade åt myndighetspersoners godtycke. Vitryssland har ingen ombudsmannainstitution.

Utbredd strafffrihet råder i praktiken för maktmissbruk från myndigheternas sida. Det förekommer dock att beslutsfattare ställs inför rätta. Detta är ofta kopplat till illojalitet, misslyckanden eller särskilt grovt maktmissbruk.

Befattningshavare som tidigare dömts för brott har i flera fall återkommit på nya positioner.

Med undantag av politiskt känsliga fall råder för vanliga medborgare i stort likhet inför lagen. Det förekommer att vanliga medborgare får rätt mot staten vid överklagande när deras rättigheter enligt vitrysk lagstiftning kränkts. Även skadestånd har utdömts i vissa fall.

Media kan vanligtvis rapportera från rättegångar.

Vardagskorruptionen är låg. Inom näringslivet finns däremot uppgifter om betydande korruption.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Vitrysslands konstitution ger presidenten en mycket stark ställning. Presidenten är statschef och väljs i direkta val till en ämbetsperiod om fem år. Antalet mandatperioder som en president kan inneha sitt ämbete är sedan en folkomröstning 2004 inte begränsat.

Presidenten kontrollerar den verkställande makten genom att utnämna och entlediga regeringsmedlemmar och guvernörer. Även en lång rad andra utnämningar på lägre nivå godkänns av presidenten. Presidenten är också överbefälhavare och leder det nationella säkerhetsrådet. Presidentens dekret har ställning som lag. Den nuvarande konstitutionen tillkom efter en hårt kritiserad folkomröstning 1996 och drevs igenom mot parlamentets vilja.

Parlamentet har två kamrar: representanhuset och republikrådet. Representanhuset har 110 medlemmar, som utses i allmänna val. Republikrådet har 64 ledamöter, varav åtta utses av presidenten och övriga av regionala församlingar. Bägge kamrarna väljs samtidigt för en mandatperiod om fyra år. Andelen kvinnor i representanhuset är 35 procent. Den lagstiftande makten har mot bakgrund av presidentens mycket starka position en svag ställning.

Partiväsendet i Vitryssland är svagt utvecklat och en mycket liten andel av ledamöterna i parlamentet representerar något parti. I stället är en stor majoritet formellt oberoende. Inget parti har kunnat registrera sig sedan

2000, trots många försök. Oppositionen är marginaliserad och svag, till följd av årtal av trakasserier, fängelsedomar och begränsade möjligheter att verka.

Presidentvalet 2015 levde enligt OSSE:s valövervakningsmission inte upp till demokratisk standard. I synnerhet pekade OSSE på den icke-representativa sammansättningen av valkommissionerna, brister i rösträkning och sammanställning av röster samt bristande insyn för observatörerna. Tidigare påtalade brister i vallagstiftningen hade inte åtgärdats. Några positiva aspekter lyftes fram: kandidaternas förbättrade möjlighet att bedriva valrörelse, den välkomnande attityden gentemot internationella observatörer och att valet, till skillnad från valet 2010, ägde rum utan våld och frihetsberövanden.

Parlamentsval hölls i september 2016. Även detta val fick hård kritik av OSSE:s valövervakningsmission. I huvudsak kvarstod de omfattande problem OSSE pekade på 2015, även om smärre förbättringar noterades vad gäller kandidatregistrering och observatörernas insyn. Positivt var även att det till skillnad från tidigare val saknades valkretsar med bara en kandidat. Valet 2016 genomfördes lugnt och utan våld. Utav 110 platser i representantshuset gick två till ledamöter som förefaller oberoende av regimen. Detta var första gången sedan 2004.

Det civila samhällets utrymme

Civilsamhället i Vitryssland är svagt och relativt outvecklat. Föreningsfrihet garanteras formellt, men tillämpningen är inkonsekvent och godtycklig. Det finns omfattande och otydliga procedurregler för registrering och redovisning och överträdelser kan leda till att en organisation förlorar sin registrering och likvideras. Reglerna för att ta emot ekonomiskt stöd från utlandet är omständliga.

Möjligheterna att verka är avhängiga vilka frågor en organisation arbetar med. Organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter eller vänder sig till samma målgrupper som regimnära organisationer är särskilt utsatta. Människorättsorganisationen Viasna och ungdomsrörelsen Rada är två exempel på organisationer som förlorat sina registreringar.

Civilsamhällesorganisationer som arbetar med till exempel miljö- eller sociala frågor har lättare att verka och samarbetar i flera fall med myndigheterna. Under 2015 till 2016 har utrymmet att verka ökat även för vissa

organisationer som tidigare har haft problem; till exempel har Rada kunnat anordna aktiviteter i Vitryssland under 2016.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Flera personer med band till oppositionen försvann 1999 och 2000: den förre inrikesministern Jurij Zacharenko, vice talmannen i det upplösta parlamentet Viktor Gontjar, dennes affärskollega Anatolij Krasovskij samt journalisten och fotografen Dmitrij Zavadskij. Fyra myndighetspersoner som misstänks vara ansvariga för försvinnandena är fortsatt föremål för sanktioner från EU.

Konstitutionen innehåller bestämmelser mot tortyr, liksom grymma, omänskliga och förnedrande bestraffningar. Trovärdiga uppgifter om tortyr mot fängslade och häktade förekommer dock och har rapporterats av till exempel Viasna och FN:s särskilde rapportör för Vitryssland. Flera dödsfall på häkten och anstalter rapporteras av människorättsförsvarare ha berott på misshandel och nekad läkarvård.

Vitryssland är både ursprungsland och genomfartsland för människohandel men omfattningen är svår att ange. Människohandel är straffbart och myndigheterna arbetar aktivt med frågan.

Dödsstraff

Vitryssland är det enda landet i Europa som tillämpar dödsstraff. Dödsstraff kan utdömas för en rad brott till exempel mord, terrorism, folkmord, användande av massförstörelsevapen och statskupp. Dödsstraff utdöms oftast för särskilt svåra mord. Undantaget utgörs av två omstridda dödsdomar efter ett sprängdåd i Minsks tunnelbana 2011. Antalet dödsdomar och avrättningar var under 1990-talet flera tiotals per år. Sedan 2007 har de varit färre än fem per år. Kvinnor, personer som var under 18 när brottet begicks eller är över 65 när domen avkunnas kan enligt lag inte dömas till döden. Straffet verkställs genom ett skott i huvudet. Hanteringen av dödsstraffet har i sig rönt kritik. Fångarna får inte veta sitt verkställighetsdatum i förväg och det kan dröja veckor innan anhöriga får information om att avrättning skett. Kroppen lämnas inte ut till den dömdes familj, som inte heller får information om var den avrättade ligger begravd.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Efter det hårt kritiserade presidentvalet 2010 frihetsberövades flera oppositionspolitiker, journalister, människorättsförsvarare och aktivister anklagade för att ha deltagit i eller organiserat så kallade massoroligheter. Bland dem fanns sex av tio presidentkandidater. Mer än 40 personer dömdes till fängelsestraff. Flera av de fängslade erkändes som politiska fångar av EU och de sista kvarvarande släpptes i augusti 2015. Ingen av dessa fångar har rehabiliterats. Sommaren 2016 greps Vladimir Kondrus och anklagades för skadegörelse i samband med protesterna efter valet 2010. Han dömdes sedermera till ett och ett halvt års begränsad rörelsefrihet och, efter att han försökt skära sig i handlederna i rättsalen, till psykiatrisk vård.

Efter frigivningarna 2015 övergick Vitryssland i hög utsträckning till att bötfälla personer som deltar i eller organiserar demonstrationer som saknar tillstånd. Böterna är höga och kan överstiga den genomsnittliga månadsinkomsten i landet. Ett antal oppositionspolitiker har upprepade gånger dömts till sådana böter. Om böterna inte betalas kan myndigheterna vidta expropriation åtgärder, som att beslagta fordon, fastigheter och andra ägodelar vilket också skett i flera fall.

Godtyckliga och ibland preventiva kortare frihetsberövanden förekommer och har de senaste åren riktats mot bland annat oppositionella, fotbollssupportrar och konsertbesökare.

Vitryssland har tidigare av allt att döma tillämpat inofficiella utreserestriktioner för oppositionella medborgare. Sådana förefaller nu tillämpas mindre ofta. Ett annat fall är människorättsaktivisten Jelena Tonkatjova, en rysk medborgare som sedan länge var bosatt i Vitryssland. Tonkatjova utvisades 2015 med inreseförbud i tre år med hänvisning till fara för den allmänna ordningen. Den formella grunden för detta uppges ha varit fortkörning.

Rättssäkerhet

Den vitryska förvaltningen kännetecknas av bristande transparens, hierarki, och en ibland godtycklig tolkning av bestämmelser. Lönerna i offentlig förvaltning är låga. Ettårsförordnanden i offentlig förvaltning gör tjänstemännens ställning utsatt. Transparency Internationals index över upplevd korruption för 2016 placerade Vitryssland på plats 79 av 176. Även om det är svårt att få någon exakt uppfattning om korruptionen i landet

uppges oberoende bedömare att den på högre nivå är betydande. Vardagskorruptionen i Vitryssland är däremot relativt låg. Andelen som uppger sig ha förtroende för rättsväsendet är 43 procent enligt FN:s Human Development Report 2015.

Straffrihet

Företrädare för rättsvårdande myndigheter åtalas och fälls ibland för tjänstefel eller övergrepp, inklusive dödsfall i häkten och fängelser, men hanteringen är inkonsekvent och ofta en följd av uppmärksamhet i media och från människorättsförsvarare. När offer för myndighetsövergrepp hör till den politiska oppositionen råder inte sällan straffrihet för de ansvariga eller så uppmärksammas inte fallen. I korruptionsfall och annan ekonomisk brottslighet på högre nivå råder till synes en selektivitet vad gäller vilka som blir föremål för utredning och straff och flera tidigare dömda har efter ett tag återkommit på höga positioner.

Presidenten har rätt att utfärda amnesti och benådningar.

Straffrihet kan sägas råda för män som utsätter kvinnor för våld, i form av att våld i nära relationer och sexuellt våld omfattas av starka tabun. Våld i nära relationer betraktas av många som en intern familjeangelägenhet och i fall av sexuellt våld är det ofta offret som skuldbeläggs. Vitryssland har ännu ingen särskild lag om våld i nära relationer.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Press- och yttrandefriheten ska gälla enligt konstitutionen. Vitryssland rankas som ej fritt av Freedom House och placerar sig på plats 157 av 180 i Reportrar utan gränsers index.

Statens dominans är stark i traditionella medier. Några oberoende inhemska etermedier med kritiskt granskande nyhets- och samhällsprogram existerar inte. Opposition och meningsmotståndare ignoreras som regel i statliga medier men har medverkat i statlig TV. Journalister kan åtalas och bötfällas för att utan ackreditering arbeta åt utländska medier. År 2015 väcktes 28 sådana åtal.

Verksamheten för oberoende tidningar försvåras på olika sätt. Några är utestängda från de statliga distributions- och prenumerationsnäten, vilket gör det svårt att nå ut. Regimen införde 2015 ett krångligt registreringssystem för

försäljningsställen för tidningar, en viktig distributionskanal för många oppositionella medier. Oberoende tidningar har ofta små reklamintäkter då offentligt ägda företag (cirka 60 procent av ekonomin) sällan annonserar i dessa. Det förekommer att inhemska tryckerier inte vill befatta sig med dem. Två varningar från myndigheterna räcker för att stänga ner en tidning. År 2015 utfärdades 27 sådana varningar. Varningar har bland annat delats ut för att ha använt den vedertagna förkortningen ”RB” för landet i stället för ”Respublika Belarus” (”Republiken Vitryssland”).

Internetspridningen i Vitryssland är 71 procent och har haft en stark tillväxt. Myndigheternas förmåga att övervaka enskilda internetanvändare uppges vara god. Tillgången till internet är fri även om vitryska nyhets- och oppositionella sidor vid enstaka tillfällen blockerats. Myndigheterna kan blockera en sida utan föregående domstolsbeslut; 2015 skedde detta i 40 fall, oftast för att bekämpa narkotikahandel. Internet i Vitryssland är dock att betrakta som i huvudsak fritt vad gäller det som publiceras. Bloggaren Eduard Paltjis dömdes emellertid i oktober 2016 för hets mot folkgrupp efter att domstolen kommit fram till att han hetsat mot ryssar, en tolkning som fått skarp kritik av flertalet människorättsorganisationer. Paltjis straff blev förhållandevis mildt och han släpptes i rättssalen.

Enligt det Kalmarbaserade mediainstitutet FoJo uppgav 22 procent av de kvinnliga journalister som deltog i en enkät om gender och journalistik att de hade utsatts för sexuella trakasserier. Kvinnliga journalister och bloggare som bedriver opinionsjournalistik uppges vara hårdare drabbade än de som ägnar sig åt nyhetsjournalistik.

Mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfriheten är formellt garanterad i Vitryssland men tillämpas godtyckligt. Utrymmet för oppositionspartier och civilsamhällesorganisationer är starkt begränsat. Kraven för att registrera sig som parti eller organisation är hårda och tillämpas inkonsekvent. Obetydliga fel i en ansökan kan leda till avslag. Vitryska Kristdemokraterna och rörelsen ”Säg sanningen!” är två exempel som upprepade gånger har försökt registrera sig utan att lyckas. Organisationer som misshagar regimen kan också förlora sin registrering, vilket drabbade den kända människorättsorganisationen Viasna 2003. Viasna har därefter flera gånger misslyckats i sina försök att återregistrera sig.

Att agera för eller inom en icke-registrerad organisation är brottsligt och kan rendera upp till två års fängelse. På senare tid har lagen sällan tillämpats men i praktiken har en sådan lagstiftning en hämmande verkan på människors engagemang i civilsamhälle och politik.

Människor som engagerar sig politiskt eller i andra samhällsfrågor riskerar att stöta på problem hos arbetsgivare eller utbildningsinstitution; till exempel förlorade en av oppositionens kandidater i parlamentsvalet 2016 sitt arbete när kandidaturen blev känd. Studenter som deltagit i kritiska aktiviteter har blivit avstängda från universitet, haft svårt att få ut sin examen eller blivit nekade plats på studenthem.

Tillstånd att anordna politiska möten eller demonstrationer nekats vanligtvis under perioder då det inte bedrivs någon valrörelse. Undantag görs för vissa åminnelsehögtider vid särskilda minnesdagar, då tillstånd ibland ges för manifestationer utanför stadskärnan. Under 2015 och 2016 genomförde delar av oppositionen regelbundet icke-tillståndsgivna demonstrationer i centrala Minsk med som mest cirka 3000 deltagare. Till skillnad från tidigare valde myndigheterna att inte upplösa demonstrationerna och gripa deltagarna; i stället utdömdes höga böter till organisatörerna.

Religions- och övertygelsefrihet

Religionsfrihet är garanterad av konstitutionen och Vitryssland saknar statskyrka. Den ortodoxa kyrkan intar en särställning i förhållande till staten. Cirka 70 procent av befolkningen är ortodox kristna och cirka 20 procent katoliker. En stor del, inte minst av de ortodoxa, utgörs av passiva, icke-troende grupper. Utöver ortodoxin och katolicismen identifierar lagstiftningen även ortodox judendom, sunniislam och den evangelisk-lutherska kyrkan som religioner av historisk betydelse för landet. Det finns också ett relativt stort antal protestantiska församlingar, bland annat baptister och pingstvännen. Icke-registrerade samfunds aktiviteter är olagliga. Dessa möter ofta svårigheter och trakasseras av myndigheterna, ofta med hänvisning till att bönemöten utgör olagliga massevenemang. Flera samfund har nekats registrering, till exempel Jehovas vittnen.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Rätten att bilda fackföreningar och strejkrätten omnämns i konstitutionen. Den officiella fackföreningsrörelsen har starka kopplingar till regimen. Ett betydande påtryckningsmedel är de ettåriga anställningskontrakt som vanligen tillämpas för anställda i offentlig sektor och statliga företag. Dessa skapar otrygghet och är ett effektivt verktyg för att dämpa politisk aktivitet bland offentligt anställda, vilka till följd av de statligt ägda företagens mycket dominerande ställning i ekonomin utgör en avsevärd del av befolkningen. Den oberoende fackföreningsrörelsen motarbetas av myndigheterna. Trots detta har den oberoende fackföreningsrörelsen haft vissa framgångar i att driva medlemmars rättigheter i domstol, till exempel vad gäller uteblivna löner.

Vitryssland har ratificerat Internationella arbetsorganisationens (ILO) åtta centrala konventioner: föreningsfrihet och förhandlingsrätt (konvention 87 och 98), icke-diskriminering i arbetslivet (konvention 100 och 111), förbud mot tvångsarbete (konvention 29 och 105) samt förbud mot barnarbete (138 och 182).

FN:s särskilde rapportör för Vitryssland och ILO med flera har kritiserat förekomsten av tvångsarbete i Vitryssland. Så kallade ”subbotniki”, dagar då anställda enligt sovjetisk tradition förväntas arbeta gratis eller donera sin lön, är regelbundet förekommande. År 2016 avskaffades det presidentdekret som hindrade anställda inom skogsindustrin att säga upp sig mot arbetsgivarens vilja.

Arbetslösheten är officiellt cirka en procent, men i själva verket betydligt högre. Därtill finns betydande inslag av undersysselsättning. Deltagandet i arbetskraften uppgår till 50 procent för kvinnor och 63 procent för män. De flesta av de i ekonomin dominerande statligt ägda företagen är mycket ineffektiva och dras med överflödig arbetskraft. Vitryssland har inte haft någon privatiseringsvåg efter Sovjetunionens fall.

År 2015 antogs ett presidentdekret om en särskild skatt på personer utan inkomst som inte registrerat sig som arbetslösa (så kallad ”social parasitering”). Dekretet avsågs bekämpa svartarbete men drabbar till exempel arbetslösa som inte registrerat sig och som nu kan bli tvungna att

genomföra underbetalda beredskapsarbeten för att undvika skatten. Dekretet drabbar även kulturarbetare som inte är anslutna till de av regimen godkända kulturarbetarförbunden samt aktörer inom civilsamhället. Dekretet har mött kraftig kritik, bland annat från FN:s särskilde rapportör för Vitryssland.

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Hälsovård och andra sociala förmåner, som pensioner, är enligt lag tillgängliga för alla. I synnerhet bostadsort kan ofta påverka kvaliteten på den sjukvårdsinsats som ges. Sjuk- och hälsovårdssystemet är formellt heltäckande, men lider i realiteten av stora brister, inte minst på landsbygden. Den förväntade livslängden har sjunkit något sedan Sovjetunionens fall och är nu 78 år för kvinnor och 66 år för män. Skillnaden mellan könen är således betydande och beror på livsstilsfaktorer som alkoholkonsumtion och sämre och farligare förhållanden på mansdominerade arbetsplatser inom till exempel den tunga industrin. Hjärt- och kärlsjukdomar, olyckor, alkoholrelaterade orsaker och cancer dominerar som dödsorsaker. Mödradödlighet och barnadödlighet är låga.

Det finns på flera håll allvarliga miljöproblem i landet, inte minst kopplade till Tjernobylnkatastrofen 1986. Cirka 70 procent av det radioaktiva nedfallet hamnade i Vitryssland och effekterna på miljön och folkhälsan är fortsatt långtgående och svåröverskådliga. Vissa områden i landet är än i dag obebodda och förbjudna att vistas i. Frågan om kvarvarande radioaktiv smitta i andra områden är känslig, inte minst i ljuset av landets livsmedelsexport. Medfödda hälsotillstånd är ännu vanligt förekommande bland barn med föräldrar från drabbade delar av landet. Myndigheterna genomför långtgående cancerscreeningar och många vårdas varje år i perioder på olika sanatorier.

Förekomsten av hiv/aids ökar, inte minst kopplat till nya missbruksvanor. Enligt UNAIDS uppskattades 0,6 procent av befolkningen i åldersspannet 15 till 49 vara drabbade av hiv/aids 2015. Antalet som testades positivt för hiv nästan fördubblades mellan 2014 och 2015. Myndigheterna deltar aktivt i FN-program på området.

Rätten till utbildning

Utbildning ska enligt lag vara tillgänglig för alla. Utbildning upp till och med universitetsnivå har tidigare varit kostnadsfri. Universitetsutbildningen har dock på senare år underfinansierats av staten och studenter betalar i dag i allt

större utsträckning själva för studierna. Studenter som läser på statligt stipendium är efter examen skyldiga att under två år ta det arbete staten anvisar, för att inte drabbas av återbetalningskrav. I samband med val har studenter hotats med förlorat studentboende om de vägrat förtidsrösta. Den förväntade utbildningslängden är 16,2 år för kvinnor och 15,1 för män. Valet av utbildning utgår ofta från stereotypa föreställningar om vad som är manligt respektive kvinnligt.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Till följd av stark ekonomisk tillväxt ökade levnadsstandarden i Vitryssland mellan 1999 och 2013 och befolkningsandelen som levde i fattigdom föll enligt FN:s millenniemålsdatabas från 46,7 till 5,5 procent av befolkningen. Skillnaderna i levnadsstandard är ofta stora mellan stad och landsbygd och mellan yngre och äldre, då pensioner är låga. Landet är förhållandevis jämlikt sett till skillnaden mellan låg- och höginkomsttagare. Till följd av den sedan 2015 rådande ekonomiska krisen har reallönerna sjunkit kraftigt och det är sannolikt att lönespridningen mellan den mer produktiva privata sektorn och den underpresterande offentliga har ökat.

Vitryssland placerar sig på plats 50 i UNDP:s index för mänsklig utveckling (HDI) och utvecklades mellan 2000 och 2014 positivt. Det är sannolikt att den ekonomiska krisen landet befinner sig i sedan 2015 kommer att påverka denna siffra.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Det råder formellt jämställdhet mellan könen, vilket också är lagstadgat i konstitutionen. Kvinnor har enligt lag samma tillgång till rättsväsendet, lika rätt att äga mark och samma arvsrätt som män.

I praktiken är kvinnans position inom till exempel politik, förvaltning och näringsliv inte särskilt framträdande. De kvinnodominerande yrkena tenderar att vara lågavlönade. Tre års föräldraledighet i kombination med att bara en procent av alla män tar ut föräldraledighet samt brist på förskoleplatser gör att kvinnor tenderar att vara borta långa perioder från arbetsmarknaden i samband med barnafödande. Andelen kvinnor som deltar i arbetskraften är cirka 50 procent, i jämförelse med drygt 63 procent för männen. Det finns

182 yrken som inte är öppna för kvinnor, till exempel sprängare, asfaltsläggare, smed, brandman eller långfärdsbussförare.

De patriarkala attityderna i samhället präglar synen på könsrollerna och jämställdhet står inte högt upp på den politiska dagordningen. Den kvinnliga ordföranden i Centrala valkommissionen har offentligt uttryckt tvivel om det lämpliga med en kvinna som president.

Kvinnomisshandel är sällan föremål för offentlig diskussion och det finns ännu ingen lag mot våld i hemmet. Enligt en undersökning från 2014 av UNFPA hade nästan 70 procent av kvinnorna i Vitryssland någon gång utsatts för psykiskt, fysiskt eller sexuellt våld eller ekonomiska påtryckningar i nära relationer.

Det finns flera civilsamhällesorganisationer som arbetar med att både uppmärksamma kvinnors rättigheter och stötta våldsutsatta kvinnor. Dessa bedriver bland annat påverkansarbete och driver skyddade boenden.

Barnets rättigheter

Barns rättigheter, välfärd och hälsa uppmärksammas av vitryska myndigheter. Lärare gör till exempel hembesök för att kontrollera situationen i hemmet. Problem kvarstår dock. Aga är inte förbjuden i lag, och enligt officiell statistik uppges en tredjedel av alla barn i åldern 2 till 14 år den senaste månaden ha utsatts för fysiskt våld; två tredjedelar hade utsatts för fysiskt och/eller psykiskt våld.

Minimiåldern för anställning är 16 år men med föräldrars tillstånd får även 14-åriga barn ingå kontrakt om arbete. Inga rapporter om gatubarn eller formellt barnarbete har förekommit, men det händer att elever måste hjälpa till i skolans regi i samband med skörd i jordbruket. En skolflicka omkom hösten 2016 under sådant arbete.

Barn kan skiljas från föräldrarna mot deras vilja, vilket inte alltid har skett med barnets bästa som utgångspunkt. Företrädare för civilsamhället har uppmärksammat fall där barn till kvinnliga aktivister har omhändertagits av myndigheterna som en metod att sätta press på föräldrarna.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Vitryssar är den helt dominerande folkgruppen (83,7 procent), följt av ryssar (8,3 procent), polacker (3,1 procent) och ukrainare (1,7 procent). Den polska minoritetens organisation har tidvis haft problem med myndigheterna och inte kunnat registrera sig. Detta kan kopplas till situationen för civilsamhället i stort men även till den tidvis ansträngda relationen mellan Polen och Vitryssland. Endast 0,1 procent av befolkningen anser sig i dag vara judisk sedan hundratusentals judar mördades under Förintelsen och stora grupper därefter utvandrat. Öppet antisemitiska tendenser är ovanliga men förekommer.

Det finns också en liten romsk minoritet på cirka 10 000 personer, som i många fall upplever diskriminering liknande den i andra länder, inklusive mycket hög arbetslöshet.

Vitryssland hade under en kort period under 1990-talet vitryskan som enda officiella språk. Efter en folkomröstning initierad av president Lukasjenko gavs även ryskan status som statsspråk. Därefter följde en period då vitryskan motarbetades genom aktiva åtgärder från statens sida. Sedan ett par år tillbaka har vitryskan tillåtits ta ett något större utrymme inom till exempel kultur och utbildning. Nästan all högre utbildning bedrivs dock bara på ryska. Presidenten har också vid enstaka tillfällen hållit anföranden på vitryska. Ryskan dominerar emellertid helt i vardagslivet.

Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexualitet avkriminaliserades 1994 men acceptansen och förståelsen för hbtq-personer är låg. Samkönade äktenskap är inte tillåtna och det finns inte någon partnerskapslag. Något skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning finns inte. Det finns exempel på att hatbrott mot homosexuella, även där offret avlidit till följd av sina skador, genererat låga straff.

Situationen för hbtq-personer i Vitryssland är svår och få personer vågar vara öppna med att de är homo- bi- eller transsexuella. Mot bakgrund av den negativa inställningen i samhället vill oftast inte heller oppositionspartier, varav vissa är djupt konservativa, och andra organisationer öppet stödja hbtq-personers rättigheter eller arbeta för minskad diskriminering.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Den överlägset största gruppen flyktingar och migranter i Vitryssland är ukrainare, som kommit till landet i samband med den ryska aggressionen i Ukraina. Vitryssland har sedan konflikten inleddes tagit emot närmare 160 000 ukrainare. Få av dessa har ansökt om flyktingstatus. Vitryssland har beslutat att ukrainarna ska åtnjuta samma sociala rättigheter som den inhemska befolkningen. Eftersom vitryssar och ukrainare i hög utsträckning delar språk, historia och kultur smälter de senare in i samhällsbilden även om spänningar har rapporterats på en del orter.

Vitryssland har också tagit emot ett litet antal flyktingar från länder som Syrien, Jemen, Eritrea, Irak, Georgien och Afghanistan. Totalt ansökte 1 246 personer om asyl 2015 - 23 personer fick samma år flyktingstatus och 877 annan form av skyddsstatus. UNHCR har representation i Minsk.

Vitryssland används också som transitland för att ta sig till EU, om än i begränsad omfattning. Det gäller huvudsakligen personer från Georgien, Ryssland, Vietnam och Syrien.

Ekonomiska begränsningar hämmar den nationella anpassningen till flyktingkonventionen liksom myndigheternas arbete med migrationsfrågor. För att få uppehållstillstånd krävs en registrerad bostadsadress, som också ger rätt till sociala förmåner. I praktiken har det visat sig vara mycket svårt för flyktingar att erhålla en sådan adress.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättning är en relativt bortglömd och svag grupp i samhället med i allmänhet sämre möjligheter till arbete och utbildning. De flesta byggnader och allmänna kommunikationsmedel är inte tillgängliga för rullstolsburna eller syn- eller hörselskadade. Frågan har hittills inte varit särskilt prioriterad i Vitryssland även om landet år 2016 ratificerade FN:s konvention om funktionshindrades rättigheter.

Ratifikationsläget avseende centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1973. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 1992 och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet har inte ratificerats.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1973. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1969.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1981. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2004.

Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1987. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr har inte ratificerats.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1990. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2006. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2002.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2016.

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the*

Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED) har inte ratificerats.

Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* och det tillhörande protokollet ratificerades år 2001.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* har inte ratificerats.

Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer

Sverige hör till de länder som bedriver ett omfattande utvecklingssamarbete i Vitryssland. Demokrati och mänskliga rättigheter är en av tre sektorer till vilka stödet är fokuserat. Konkret ger Sverige stöd till utvecklingen av det civila samhället, främjar internationellt utbyte, erbjuder utbildningsstöd bland annat i frågor om mänskliga rättigheter, bidrar till ökade kontaktytor mellan svenska och vitryska aktörer, bidrar till ökad kunskap i jämställdhetsfrågor, bedriver insatser mot könsbaserat våld med mera.

EU:s utvecklingssamarbete med Vitryssland har ökat och fokuserar bland annat på demokrati och mänskliga rättigheter. Avskaffandet av huvuddelen av EU:s sanktioner mot Vitryssland våren 2016 har ökat möjligheterna till samarbete. Den fortsatt problematiska situationen vad gäller mänskliga rättigheter i Vitryssland gör att hinder för ett fördjupat samarbete kvarstår.

Flera FN-organ är representerade i Vitryssland. Samtliga arbetar direkt eller indirekt med frågor som rör mänskliga rättigheter. UNDP har ett brett anslag vad gäller mänskliga rättigheter i stort, UNFPA verkar för ökad jämställdhet, UNHCR för asylsökandes rättigheter och IOM motarbetar människohandel. UNICEF verkar för att förbättra barns rättigheter och UNAIDS för hiv-drabbades rättigheter. Europarådet har ett informationskontor i Minsk, som bland annat bedriver informationsarbete i frågan om dödsstraff.